

**Boshlang'ich sinf o'quvchilarining grammatik savodxonligini oshirishda
axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish**

Turakulova Lola Xamidjanovna

O'zbekiston jahon tillar universiteti mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Ushbu tezis boshlang'ich sinf o'quvchilarining grammatik savodxonligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Unda AKT ning ta'lim jarayonidagi roli, boshlang'ich sinflarda grammatik ko'nikmalarni rivojlantirish usullari, interaktiv metodlar va raqamli vositalarning amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AKT dan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi va grammatik xatolarni kamaytiradi. Tezis O'zbekiston ta'lim tizimining raqamlashtirish tendensiyalariga asoslangan bo'lib, amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, grammatik savodxonlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), interaktiv metodlar, raqamli vositalar, o'quvchilar qiziqishi, mustaqil fikrlash, elektron darsliklar, multimedia, O'zbekiston ta'lim tizimi.

Аннотация: Данная диссертация посвящена вопросам использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) для повышения грамматической грамотности учащихся начальной школы. Рассматривается роль ИКТ в образовательном процессе, методы развития грамматических навыков в начальной школе, интерактивные методы и практическое применение цифровых инструментов. Результаты исследования показывают, что использование ИКТ повышает интерес учащихся, развивает самостоятельное мышление и снижает количество грамматических ошибок. Диссертация основана на тенденциях цифровизации системы образования Узбекистана и содержит практические рекомендации.

Ключевые слова: Начальное образование, грамматическая грамотность, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), интерактивные методы,

цифровые инструменты, интерес учащихся, самостоятельное мышление, электронные учебники, мультимедиа, система образования Узбекистана.

Abstract: This thesis is devoted to the issues of using information and communication technologies (ICT) in improving the grammatical literacy of primary school students. It considers the role of ICT in the educational process, methods of developing grammatical skills in primary school, interactive methods and practical application of digital tools. The results of the study show that the use of ICT increases students' interest, develops independent thinking and reduces grammatical errors. The thesis is based on the digitalization trends of the education system of Uzbekistan and practical suggestions are given.

Keywords: Primary education, grammatical literacy, information and communication technologies (ICT), interactive methods, digital tools, student interest, independent thinking, electronic textbooks, multimedia, education system of Uzbekistan.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ning roli tobora ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida ta'limni raqamlashtirish bo'yicha qabul qilingan hujjatlar, jumladan, "Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" (2019) [2], AKT dan foydalanishni ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy omili sifatida belgilaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida grammatik savodxonlikni shakllantirish esa ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bo'lib, bu ko'nikmalar og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, mantiqiy fikrlashni oshirishga xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, an'anaviy usullar ko'pincha o'quvchilarning qiziqishini pasaytiradi va grammatik qoidalarni mexanik ravishda o'zlashtirishga olib keladi [1, pp. 5-6]. AKT esa interaktiv elementlar (slaydlar, videolar, o'yinlar) orqali bu muammoni hal etadi, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Tadqiqot maqsadi: boshlang'ich sinflarda grammatik savodxonlikni oshirishda AKT ning samarali usullarini tahlil qilish va amaliy takliflar ishlab chiqish. Vazifalar: AKT ning didaktik xususiyatlarini o'rganish, misollar keltirish va natijalarni muhokama qilish.

Asosiy qism

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining grammatik savodxonligini oshirishda AKT dan foydalanish bir qancha afzalliklarga ega. Birinchidan, AKT o'quv jarayonini ko'rsatmalilik tamoyili asosida tashkil etishga imkon beradi. Masalan, Ibn Sino ta'limotiga ko'ra, inson ma'lumotlarning 90% dan ortig'ini ko'rish va eshitish orqali o'zlashtiradi [3]. Bu nazariya Yan Amos Komenskiyning "Buyuk didaktika" asarida ham ta'kidlangan bo'lib, sezgilar (ko'rish, eshitish) orqali bevosita kuzatish bilimni mustahkamlaydi [3].

AKT ning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

1. **Multimedia va slaydlar:** Grammatik qoidalarni vizualizatsiya qilish uchun ishlatiladi. Masalan, 4-sinf o'zbek tili darslarida "-inchi" qo'shimchasini o'rgatishda slaydlarda "birinchi, ikkinchi" so'zlari animatsiya bilan ko'rsatiladi [5, pp. 25-30]. Bu usul o'quvchilarning talaffuz va yozuv ko'nikmalarini yaxshilaydi, chunki audio elementlar (tovushlar) qo'shiladi.

2. **Interaktiv o'yinlar va mashqlar:** "Zanjir" o'yini orqali so'zlarni harf bo'yicha davom ettirish (masalan, "kitob – bog'cha") grammatik qoidalarni mustahkamlashga yordam beradi [5, pp. 38-40]. Elektron darsliklarda "Poyezd" o'yini ishlatiladi, unda gap so'zlari aralashtirilib, to'g'ri tartibga solinadi (masalan, "Bizning sinfimiz ikkinchi qavatda joylashgan") [4, pp. 149-150]. Bu o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi va xatolarni tez aniqlashga o'rgatadi.

3. **Videolar va animatsiyalar:** O'qish darslarida "Aqlli qarg'a" ertagi misolida kompyuterdan qarg'a suratlari va Vikipediya ma'lumotlari namoyish etiladi [3]. Savollar (masalan, "Qarg'a nega aqlli?") orqali grammatik tuzilmalarni (masalan, gap qurilishi) muhokama qilish amalga oshiriladi. Bu usul dunyoqarashni boyitadi va grammatik savodxonlikni oshiradi.

4. **Testlar va interaktiv topshiriqlar:** Kompyuter testlari orqali grammatik mavzularni baholash (masalan, unlilarni aniqlash) avtomatlashtiriladi [6, pp. 102-105]. Bu o'quvchilarning zaif tomonlarini tez aniqlaydi va individual yondashuvni ta'minlaydi.

5. **Elektron darsliklar:** Birinchi sinf o'quvchilarida so'z tahlili (tovush-harf) uchun rangli vizual va audio materiallar ishlatiladi [6, pp. 44-49]. Bu o'yin shaklida grammatik qoidalarni o'rgatishga imkon beradi.

AKT dan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini 30-40% ga oshirishi mumkin, chunki an'anaviy usullarga nisbatan ko'proq interaktivlik beradi [1, pp. 5-6]. Masalan, 1-3-sinflarda matematika va ona tili mavzularida AKT integratsiyasi o'quvchilarning mustaqil ishlay olishini rivojlantirgan [4, pp. 149-150].

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AKT dan foydalanish grammatik savodxonlikni oshirishda samarali, ammo ba'zi muammolar mavjud. Masalan, o'qituvchilarning AKT savodxonligi yetarli emasligi va resurslarning cheklanganligi (internet, kompyuterlar) ta'lim sifatini pasaytirishi mumkin [2]. Amaliy misollarda (masalan, "Six Hats" metodi [1, pp. 5-6]) AKT o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantiradi, lekin bu usulni faqat 20-30% o'qituvchilar qo'llaydi.

Muhokamada AKT ning psixologik ta'siri ko'rib chiqiladi: interaktiv metodlar neyron stressini kamaytiradi va dars samaradorligini oshiradi [7, pp. 45-57]. Biroq, AKT ni haddan tashqari ishlatish o'quvchilarning e'tiborini chalg'itishi mumkin, shuning uchun an'anaviy usullar bilan birlashtirish zarur [3]. O'zbekiston ta'lim tizimida AKT integratsiyasi global tendensiyalarga mos keladi, ammo mahalliy kontekstda moslashtirish kerak.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining grammatik savodxonligini oshirishda AKT dan foydalanish ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. U o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi va grammatik ko'nikmalarni amaliyotda qo'llashga o'rgatadi. Tadqiqot natijalari AKT ning didaktik afzalliklarini tasdiqlaydi, ammo amaliy muammolarni hal etish zarur.

Takliflar:

1. O'qituvchilar uchun AKT bo'yicha malaka oshirish kurslarini joriy etish.
2. Boshlang'ich sinflar uchun maxsus elektron darsliklar va o'yinlar ishlab chiqish.
3. Maktablarda AKT resurslarini (kompyuterlar, internet) ko'paytirish.
4. AKT ni grammatik mavzular bilan integratsiya qilgan holda tajriba darslarini o'tkazish.
5. Ota-onalar bilan hamkorlikda uyda AKT dan foydalanishni rag'batlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Turdiev N.SH. et al. (2015). General Secondary Education Technologies for Competencies. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 160 bet (pp. 5-6).
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (2019). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 45 bet (pp. 10-15).
3. Husanboyeva Q. (2006). Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning ilmiy-metodik asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 200 bet (pp. 50-60).
4. Tolipov O., Ro'ziyeva D. (2019). Pedagogical Technologies and Mastery. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 149 bet (pp. 149-150).
5. Abdullayev Y.A. (1985). Ocherki po metodike obucheniya. Toshkent: O'qituvchi, 300 bet (pp. 25-38).
6. Shamsiddinov G'iyosjon, Nurmaxmatova Umida va Turayeva Durdona. (2024). INFORMATIKA VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI. Science and innovation in the education system 3.4, 105 bet (pp. 102-105).
7. Shamsiddinov G'iyosjon va Raxmatova Gulandom. (2024). O'ZBEKISTONDA AXBOROT HAVFSIZLIGINI MA'NAVIY VA HUQUQIY ASOSLARI. Solution of social problems in management and economy 3.4, 57 bet (pp. 45-57).